

Darbo migrantai iš ne Europos Sąjungos šalių Lietuvoje: migracijos struktūra ir apklausos organizavimo iššūkiai

Vita Petrušauskaitė

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRO ETNINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS
A. GOŠTAUTO G. 11, LT-01108 VILNIUS
EL. PAŠTAS: VITA@CES.LT

Aleksandra Batuchina

VIEŠOJI ĮSTAIGA *DIVERSITY DEVELOPMENT GROUP*
Z. SIERAKAUSKO G. 15, LT-03105 VILNIUS
EL. PAŠTAS: ALEKSANDRA.RO@GMAIL.COM

Etniškumo studijos, 2015/1. P. 28–47 © Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2015

SANTRAUKA: Straipsnyje apžvelgiami darbo jėgos imigracijos pokyčiai po 2008 m. ekonominės krizės aptariant pagrindinius į Lietuvą dirbti atvykstančių migrantų socialinius ir demografinius bruožus (pilietybę, lytį, amžių, ūkio sektorių, kuriame dirbama). Darbo migrantų padėties stebėsenai Lietuvoje svarbūs tiek valstybinių institucijų (teritorinių darbo biržų, migracijos tarnybų) kaupiami duomenys, tiek specializuoti tyrimai, atliekami siekiant išsamiau įvertinti šių darbuotojų padėtį Lietuvos darbo rinkoje ir jų integracijos į šalies visuomenę galimybes. Įgyvendinant Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai 2013 m. metinės programos finansuojamą projektą „Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimas Lietuvoje“ buvo atlikta Lietuvoje dirbančių ne ES piliečių apklausa (N = 321), jos organizavimo ir įgyvendinimo eiga yra išsamiai aptariama šiame straipsnyje. Pristatomi naudoti tyrimo metodai, apklausos imties formavimas, atrankos metodai, aptariami iššūkiai, su kuriais susidurta per apklausą, ir įvertinamas gautų duomenų patikimumas.

Pagrindiniai žodžiai: darbo jėgos imigracija, darbo migrantų tyrimas, Lietuva.

Įvadas

Ekonominės krizės laikotarpiu laikinai stabtelėję darbo jėgos migracijos į Lietuvą procesai šiuo metu vėl atsigauna – į Lietuvą dirbti atvykstančių užsieniečių skaičiai sparčiai auga ir artėja prie prieškrizinio lygio. Dalis Lietuvos ūkio sektorių net ir ekonominės krizės laikotarpiu rėmėsi darbo jėga iš užsienio – tokiuose sektoriuose kaip laivybos pramonė, transportas vietos darbuotojų trūkumas yra nuolatinis. Gyventojų skaičiaus mažėjimas Lietuvoje ir išliekantys nepakankami grįžtamosios migracijos srautai gali lemti, kad ir daugiau

ūkio sektorių susidurs su nuolatiniu vietos specialistų trūkumu. 2010 m. Darbo ir socialinių tyrimų instituto atlikta darbdavių apklausa parodė, kad dauguma darbdavių (62 proc.) manė, jog atsigauvant ekonomikai dėl kvalifikuotų specialistų trūkumo darbuotojų iš užsienio poreikis turėtų išaugti, o 20 proc. sutiko su teiginiu, kad pasibaigus ekonominei krizei užsienio darbuotojų poreikis Lietuvos mastu sparčiai didės (Darbo ir socialinių tyrimų institutas 2010). Darbdavių apklausos rezultatai taip pat rodo, kad nors darbuotojų iš užsienio įdarbinimas yra vertinamas kaip tinkama priemonė sprendžiant darbo jėgos trūkumo problemą ekonomikos pakilimo laikotarpiu (su šiuo teiginiu sutiko 58 proc. apklaustų darbdavių), darbuotojų integracijos į Lietuvos visuomenę priemonės darbdavių yra vertinamos labiau neigiamai nei teigiamai⁹. Tokie apklausos rezultatai nurodo, kad didesnė dalis darbdavių dirbti atvykstančių užsieniečių įdarbinimą vertina tik kaip laikiną darbo rinkos problemos sprendimą ir nesvarsto šių darbuotojų ilgalaikio gyvenimo Lietuvoje galimybių.

Lietuvos ekonomikos raida pasižymi itin dideliu nestabilumu – per pastarąjį dešimtmetį Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP) ir krito, ir augo sparčiausiai visoje Europos Sąjungoje (Gruževskis ir Blažienė 2012). Tokia netolygi ekonomikos plėtra, kai ekonominio pakilimo laikotarpius keičia staigus nuosmukis ir nedarbo lygio augimas, skatina tiek darbdavius, tiek Lietuvos visuomenę atsargiai vertinti darbuotojų iš užsienio ilgalaikį gyvenimą Lietuvoje baiminantis papildomų socialinių išlaidų, valstybei tenkančių sulėtėjus ekonomikos augimui (žr. Blažytė šiame numeryje). Vis dėlto struktūrinių prielaidų, kurios garantuotų į Lietuvą gyventi ir dirbti atvykstančių užsieniečių skaičiaus didėjimą, nėra daug. Lietuvoje BVP dalis, tenkanti darbuotojams, yra viena mažiausių iš ES šalių, o darbuotojų darbo užmokesčio augimas vis dar smarkiai atsilieka nuo verslo ekonominio augimo masto (Gruževskis ir Blažienė 2012). Žemi darbo užmokesčio rodikliai Lietuvoje iš darbo rinkos ne tik išstumia vietos darbo jėgą, bet ir nėra patrauklūs darbuotojams iš užsienio šalių – Lietuva kol kas nėra konkurencinga pritraukiant ir išlaikant kvalifikuotą ir aukštos kvalifikacijos darbo jėgą (ypač iš kitų Europos Sąjungos šalių) (Janušauskas, Nedzinskas, Uleckas ir Vepšta 2009). Nepaisant šių gana probleminių dabartinės Lietuvos darbo rinkos aspektų, tikėtina, jog atskiruose ūkio sektoriuose darbuotojų iš užsienio, ypač ne ES šalių, įdarbinimas išliks viena iš svarbių priemonių sprendžiant darbo jėgos trūkumo klausimą ne tik trumpuoju, bet ir ilguoju ekonominės raidos laikotarpiu.

⁹ Didesnė dalis darbdavių (46–50 proc.) tokias priemones kaip trečiųjų šalių piliečių supažindinimas su Lietuvos visuomene, Lietuvos visuomenės pritarimo trečiųjų šalių piliečių integracijai stiprinimas, informacijos apie trečiųjų šalių piliečių poreikius rinkimas vertino vidutiniškai, šioms priemonėms pritarė tik 20–28 proc. apklaustųjų (Darbo ir socialinių tyrimų institutas 2010).

Šiuo metu didžiausią į Lietuvą gyventi atvykstančių asmenų dalį sudaro grįžtantys Lietuvos piliečiai, o užsieniečių imigracijos skaičiai išlieka nedideli – nuo 2011 m. užsienio šalių piliečiai sudaro apie dešimtadalį (11–12 proc.) į Lietuvą gyventi atvykstančių asmenų. Lietuvos migracijos politikos gairėse (LR Vyriausybė 2014) numatyta darbuotojų iš ne Europos Sąjungos šalių įdarbinimo politika remiasi kompensavimo principu – darbuotojai iš šių šalių gali būti pasitelkiami kompensuojant trūkstamą darbo jėgą tik tuo atveju, kai šio trūkumo negali kompensuoti vietinė darbo jėga, grįžtantys iš emigracijos darbingi piliečiai arba ES valstybių narių piliečiai. Grįžtamosios migracijos skatinimas išlieka svarbiausiu valstybės raidos prioritetu. Sipavičienė ir Jeršovas (2010) atkreipia dėmesį, kad grįžtantys Lietuvos piliečiai gali neturėti Lietuvoje trūkstamų profesinių kvalifikacijų ir būti nepajėgūs kompensuoti vietos darbo jėgos trūkumo. Tikėtina, jog darbuotojų iš ne Europos Sąjungos šalių poreikis išliks transporto ir pramonės sektoriuose, taip pat tuose sektoriuose, kuriuose dėl ekonomikos augimo sustiprės aukštos kvalifikacijos darbuotojų poreikis (pvz., informacinių technologijų), todėl šios politikos srities tobulinimas (tiek imigracijos, tiek integracijos) turėtų išlikti svarbiu Vyriausybės prioritetu užtikrinant tvarią darbo rinkos raidą Lietuvoje.

Siekiant įvertinti Lietuvoje kuriamą ir įgyvendinamą darbo jėgos imigracijos bei migrantų integracijos politiką, atskleisti darbo migrantų poreikius ir iššūkius, stiprinti migrantų integracijos infrastruktūrą būtina sistemingai rinkti informaciją apie darbo migrantų padėtį Lietuvos darbo rinkoje ir visuomenėje. Pastarųjų metų (2004–2008 ir 2011–2014) darbo jėgos imigracijos į Lietuvą tendencijos ir jas lydintys politiniai sprendimai¹⁰, viešos diskusijos¹¹ bei imigracijos tyrimų plėtra rodo, kad darbo jėgos imigracija pamažu tampa svarbiu mokslinių tyrimų ir viešų diskusijų objektu. Šiame straipsnyje, aptarus pagrindinius darbo jėgos migracijos struktūros pokyčius

¹⁰ Nuo 2001 iki 2008 m. (iki pasaulinių ekonominių pokyčių) imigracijos srautas į Lietuvą pamažu didėjo. Ypač ryškus darbo jėgos imigracijos augimas. Atsižvelgiant į darbo jėgos imigracijos augimą, 2007 m. buvo priimta Ekonominės migracijos reguliavimo strategija (EMRS) ir šios strategijos lydimieji teisės aktai (pvz., 2008 m. nutarimas „Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo“). Dėl 2008 m. prasidėjusių pasaulinių ekonominių pokyčių minėti politiniai dokumentai šiuo metu nevisiškai įgyvendinami.

¹¹ Pabrėžtina, kad Lietuvoje, praėjus keleriems metams nuo stojimo į ES, susiformavo savarakiškas ekonominės migracijos diskursas, kuris spėjo užimti svarią vietą viešojoje erdvėje. Viešajame diskurse darbo jėgos imigracijos temos neretai aptariamos Lietuvos gyventojų emigracijos kontekste (pvz.: straipsnių antraštės „Emigrantus pakeis migrantais“, „Emigravusių lietuvių vietas užima užsieniečiai“, „Po emigracijos bangos – imigracijos potvynis“ ir kt.), vietos darbo jėgos ir darbdavių santykių kontekste (pvz.: „Statybininkų asociacija – prieš darbo jėgą iš užsienio“, „Vilkiko vairuotojo istorija: aišku, kodėl visi kratosi tokio darbo“ ir kt.) bei reaguojant į migrantų integracijos problemas, su kuriomis susiduria Vakarų Europos šalys (pvz.: „Migrantų nepasitenkinimas gresia ir Lietuvai“, „Ar mūsų laukia tas pats?“, „Globalizacijos išbandymai mūsų dar laukia“ ir kt.).

po 2008 m. ekonominės krizės, yra pristatoma atliktos apklausos metodologija (naudoti tyrimo instrumentai, imties formavimas) ir vykdymo eiga (respondentų atranka, tyrimo etapai), įvertinamas gautų duomenų patikimumas.

Darbo jėgos migracijos pokyčiai po 2008 m. ekonominės krizės

Statistikos duomenys rodo, kad 2008 m. prasidėjusios ekonominės krizės laikotarpiu staigiai kritus BVP augimui ir padidėjus nedarbo lygiui, emigracijos iš Lietuvos mastas itin išaugo 2010–2012 metais. Nors 2010 m. emigracijos šuolį iš dalies galėjo nulėmti ir pasikeitę teisės aktai dėl privalomojo sveikatos draudimo (paskatinę nedeklaruotos emigracijos įteisinimą), dideli iš šalies išvykstančių Lietuvos piliečių skaičiai 2011 ir 2012 m. leidžia fiksuoti naują emigracijos bangą. Sipavičienė ir Stankūnienė (2011) pabrėžia, kad ši emigracijos banga pasižymėjo ekonomine motyvacija ir gali būti apibūdinta kaip *išgyvenimo strategija* – didelė dalis gyventojų, staiga netekę darbo (nedarbo lygis šalyje išaugo nuo 5 proc. 2008 m. iki 18 proc. 2010 m.), sprendimą emigruoti neretai priimdavo siekdami minimizuoti ekonominius nuostolius (taip pat siekdami išlaikyti ekonomikos pakilimo laikotarpiu prisiimtus finansinius įsipareigojimus).

Užsieniečių gyvenančių Lietuvoje, emigracija iš šalies prasidėjo kiek anksčiau nei Lietuvos Respublikos piliečių – Migracijos departamento leidžiamų metraščių duomenys rodo, jog iš šalies išvykstančių užsienio šalių piliečių pikas buvo fiksuojamas 2009 m., o Lietuvos piliečių – 2010-aisiais. 2009 m. užsienio šalių piliečiai bendrame emigracijos sraute sudarė 25 proc. išvykstančiųjų, o vėlesniais metais (2010–2013 m.) jų dalis tesudarė 4–9 proc. bendrojo išvykstančiųjų skaičiaus. Pirmaisiais krizės metais taip pat gerokai keitėsi ir į Lietuvą gyventi atvykstančių užsieniečių skaičiai: 2007–2008 m. bendras užsieniečių migracijos saldas buvo teigiamas, o 2009–2010 m. fiksuotas didžiausias neigiamas šios grupės migracijos saldas – išaugus išvykstančiųjų skaičiui, sumažėjo ir atvykstančiųjų (atitinkamai –3 883 ir –2 782). 2011–2013 m. užsienio šalių piliečių migracijos srautai šiek tiek stabilizavosi, tačiau bendras šios grupės, kaip ir Lietuvos Respublikos piliečių, migracijos saldas išliko neigiamas (žr. 1 lentelę).

Analizuojant užsienio šalių piliečių imigracijos tendencijas remiantis išduotų leidimų laikinai gyventi Lietuvoje statistika matyti, jog ekonominė krizė labiausiai paveikė darbo jėgos migracijos srautus. 2008–2009 m. daugiausia naujų leidimų laikinai gyventi Lietuvoje buvo išduodama darbo pagrindu (2009 m. buvo išduota 1 257 leidimai), o 2010 m. tokių leidimų buvo išduota kelis kartus mažiau – tik 219. 2010–2011 m. šalyje buvo fiksuojamas itin

aukštas nedarbo lygis (17–18 proc.) ir mažas laisvų darbo vietų skaičius (žr. 2 lentelę). Ekonominės krizės laikotarpiu kitais pagrindais (šeimos susijungimo, studijų, teisėtos veiklos) išduodamų leidimų skaičiai mažėjo, tačiau ne taip smarkiai (žr. 3 lentelę). Naujų išduodamų leidimų laikinai gyventi Lietuvoje darbo pagrindu skaičiai augti ėmė tik 2012–2013 m. (atitinkamai 1 568 ir 1 650) ir vėl aplenkė iki tol dominavusį šeimos susijungimo pagrindą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad nuo 2011 m. Lietuvos migracijos struktūroje buvo fiksuojama nauja tendencija – gerokai išaugęs užsieniečių, atvykstančių teisėtos veiklos pagrindu, skaičius. Būtent šiuo pagrindu 2012 ir 2013 m. naujų išduodamų leidimų skaičiai buvo didžiausi (atitinkamai 1 743 ir 2 681).

Migracijos departamento pateikiamą informaciją apie darbo jėgos migracijos tendencijas Lietuvoje papildė ir teritorinių darbo biržų kaupiama informacija apie išduodamus darbo leidimus užsieniečiams. Darbo biržos pateikti duomenys patvirtina, kad darbo migrantų (ne ES piliečių) skaičiai itin sumažėjo 2009–2010 m.: buvo išduota kelis kartus mažiau darbo leidimų, palyginti su ankstesniais metais (2008 m. – 7 819, 2009 m. – 2 239, 2010 m. – 1 808) (Lietuvos darbo birža 2015). Išduodamų leidimų dirbti Lietuvoje, kaip ir leidimų laikinai gyventi darbo pagrindu, skaičiai žymiau augti pradėjo tik nuo 2012 m., tačiau prieškrizinio lygio 2014 m. dar nebuvo pasiekę (išduotų darbo leidimų skaičius – 5 382).

Analizuojant pokriziniu laikotarpiu į Lietuvą atvykstančių užsieniečių grupę pagal pilietybę matyti, kad bendros tendencijos išlieka panašios – kaip ir ankstesniais metais, daugumą migrantų sudaro gretimų ne Europos Sąjungos šalių piliečiai (dauguma iš Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos); antroje vietoje – iš Europos Sąjungos šalių atvykstantys užsieniečiai; kitų šalių piliečių skaičiai išlieka nedideli (žr. 1 pav.). Lietuvos darbo biržos pateikti duomenys apie leidimų dirbti išdavimą rodo, kad daugiausia darbo leidimų 2011–2014 m. buvo išduota Ukrainos ir Baltarusijos piliečiams (žr. 4 lentelę). Ukrainos piliečiams išduotų darbo leidimų dalis nuo 2012 m. ėmė sparčiai augti: 2011 m. šios šalies piliečiams išduoti leidimai sudarė 36 proc. visų darbo leidimų (Baltarusijos piliečiams – 43 proc.), o 2012 m. ši dalis jau siekė 41 proc., 2013 m. – 49 proc., o 2014 m. – 58 proc. visų darbo leidimų. 2014 m. Ukrainos ir Baltarusijos piliečiai (29 proc. visų darbo leidimų) sudarė didžiausią darbo migrantų dalį Lietuvoje; kitų šalių piliečiams išduotų darbo leidimų dalis yra nedidelė (Kinijos piliečiams – 3 proc., Moldovos ir Rusijos piliečiams – 2 proc. visų darbo leidimų).

Pagrindiniai ūkio sektoriai, kuriuose dažniausiai įdarbinami darbo migrantai, pokriziniu laikotarpiu taip pat smarkiai nesikeitė – daugiausia darbuotojų iš užsienio dirba transporto ir gamybos sektoriuose (žr. 5 lentelę). Ryškesnių pokyčių įvyko tik statybų sektoriuje – palyginti su ankstesniais metais, 2011–2014 m. sumažėjo darbo leidimų, išduodamų statybų sektoriuje dirbantiems

užsieniečiams¹², ir išaugo leidimų, išduodamų tolimųjų reisų vairuotojams, dalis (2011 m. – 68 proc., 2014 m. – 80 proc. visų darbo leidimų). Gamybos sektoriuje, kaip ir ankstesniais metais, daugiausia yra įdarbinama metalinių laivų korpusų surinkėjų ir suvirintojų, tačiau jiems išduodamų darbo leidimų dalis yra nedidelė ir siekia apie dešimtadalį (7–9 proc.) visų išduodamų darbo leidimų.

Lietuvos darbo biržos pateikti darbo leidimų išdavimo statistiniai duomenys rodo, kad ekonominėje (darbo) migracijoje ryškiai dominuoja vyrų migracija. Ši tendencija išlieka panaši, kaip ir ankstesniais metais, ir pokriziniu laikotarpiu nesikeitė (žr. Erentaitė ir Pilinkaitė Sotirovič 2012). 2011–2014 m. vyrams išduodamų darbo leidimų dalis sudarė 96–97 proc., moterims išduotų darbo leidimų dalis išlieka nedidelė (žr. 4 lentelę). Tokią darbo jėgos migracijos struktūrą suformavo įgyvendinama Lietuvos darbo jėgos imigracijos politika – kasmet skelbiami trūkstamų profesijų sąrašai sudaro sąlygas atvykti vyrų darbo jėgai, o moterų darbo jėgos migracija į Lietuvą neskatinama. Erentaitė ir Pilinkaitė-Sotirovič (2012) pastebi, jog ekonomikos plėtros smailgalyje dažniau atsiduria vyrų dominuojamos profesinės sritys, o vidaus darbo rinkoje moterų darbo jėga yra pakankamai pigi, todėl darbdaviams nėra paskatos įsivežti dar pigesnės moterų darbo jėgos iš užsienio. Vienintelis ūkio sektorius, kuriame darbo leidimai išduodami tik darbuotojoms moterims, – tai lengvoji pramonė, tačiau šiame sektoriuje išduodamų leidimų skaičius išlieka nedidelis (27–59 darbo leidimai per metus) ir apima praktiškai tik vieną siuvimo įmonę, kurioje įdarbintos Šri Lankos pilietės.

Daugiausia darbo leidimų užsieniečiams yra išduodama Vilniaus, Šiaulių ir Klaipėdos apskrityse (2014 m. atitinkamai 2 319, 1 213 ir 1 059). Pokriziniu laikotarpiu (2011–2014 m.) darbo migrantų skaičiaus augimu išsiskyrė Šiaulių apskritis: 2009 m. Šiauliuose buvo išduotas tik 141 leidimas laikinai gyventi darbo pagrindu (Žibas 2009), o 2014 m. išduotų darbo leidimų užsieniečiams skaičius buvo kone dešimt kartų didesnis¹³. Toks darbo migrantų skaičiaus augimas gali būti susijęs su itin sparčiu Šiaulių apskrities gyventojų skaičiaus mažėjimu pastarąjį dešimtmetį – Šiaulių miestas 2006–2015 m. neteko daugiausia gyventojų iš visų didžiųjų miestų (14,4 proc., Šiaulių apskritis – 17,5 proc.¹⁴); pagrindinė gyventojų mažėjimo priežastis – gyventojų emigracija.

¹² Šiuo laikotarpiu statybos sektoriuje dirbantiems užsieniečiams išduotų darbo leidimų dalis tesudarė 1–2 proc. visų išduotų darbo leidimų, tuo tarpu 2007 m. šiame sektoriuje dirbantiems ne ES šalių piliečiams buvo išduota 28 proc. visų darbo leidimų (Erentaitė ir Pilinkaitė Sotirovič 2012).

¹³ Lietuvos darbo biržos pateikti duomenys, 2015 05 19, rašto numeris SD–1386.

¹⁴ Lietuvos statistikos departamentas (2015). Gyventojų skaičius metų pradžioje. Oficialiosios statistikos portalas: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=302b354f-8511-4993-aeb6-b03fc86c6d3f> [paskutinį kartą žiūrėta 2015 05 18].

Kauno apskrityje darbo migrantų skaičius šiuo metu yra palyginti nedidelis (10 proc. visų 2014 m. atvykusių darbo migrantų) ir pokriziniu laikotarpiu, kitaip nei kituose didžiuosiuose Lietuvos miestuose, augo nesmarkiai. Vilnius ir Klaipėda, kaip ir ankstesniu laikotarpiu, išlieka vienais svarbiausių darbo migrantų traukos centrų (žr. 6 lentelę).

Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimo pristatymas

Igyvendinant Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai 2013 m. metinės programos finansuojamą projektą „Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimas Lietuvoje“ buvo atlikta išsami Lietuvoje dirbančių ne ES piliečių situacijos studija, kurios tikslas išanalizuoti į Lietuvą atvykstančių darbo migrantų teisinę ir socialinę padėtį, įvertinti pažeidžiamumo darbo rinkoje riziką bei surinkti informaciją apie jų darbo ir gyvenimo sąlygas šalyje. Svarbiausia studijos dalis – tai 2014 m. lapkričio 1 d.–2015 m. vasario 5 d. atlikta Lietuvoje dirbančių ne ES piliečių apklausa. Jos metu buvo apklaustas 321 laikiną leidimą gyventi (LLG) Lietuvoje turintis asmuo, kuriam LLG buvo išduotas darbo pagrindais (kartu su darbo leidimu arba kaip aukštos kvalifikacijos darbuotojai). Atlikto tyrimo rezultatai leidžia pateikti Lietuvoje dirbančių ne ES piliečių socialinį demografinį profilį, aptarti jų padėtį Lietuvos darbo rinkoje bei suformuluoti rekomendacijas dėl darbo migrantų padėties gerinimo.

Apklausa buvo atliekama siekiant surinkti duomenis dviem svarbiausioms analizės ašims – darbo migrantų užimamos darbo vietos kokybės vertinimui (remiantis Darbo kokybės indekso rodikliais, žr. Leschke, Watt ir Finn 2008) ir šios grupės asmenų socialinės integracijos aptarimui (Beresnevičiūtė, Leončikas ir Žibas 2009: 78). Duomenys apie migrantų užimamas darbo vietas leidžia įvertinti jų padėtį Lietuvos darbo rinkoje, aptarti galimą darbo rinkos segmentavimąsi (pvz., darbo vietų, kurių vengia vietos darbuotojai, atsiradimą) ir darbuotojų pažeidžiamumo riziką. Svarbiausi darbo vietos kokybės rodikliai – įdarbinimo formos (terminuotos / neterminuotos sutartys, įdarbinimo ir darbo Lietuvoje laikotarpis), darbo ir asmeninio gyvenimo derinimo galimybės (darbas savaitgaliais / pamainomis, viršvalandžiai, darbo grafiko pastovumas ir kt.), darbo sąlygos ir saugumas (darbo saugos priemonių naudojimas, darbo poveikis sveikatai, psichologinė atmosfera darbe) ir gaunamo atlyginimo dydis (siekiama palyginti su vidutiniu atlyginimu šalyje). Analizuojant Lietuvoje dirbančių ne ES piliečių socialinės integracijos perspektyvas buvo tiriami individo turimi išteklių – socialinis ekonominis statusas (išsilavinimas, užimtumas, profesija ir kt.), socialinių ryšių pobūdis ir galimybės jais naudotis (dalyvavimas profesinėse

sajungose, bendravimas su draugais Lietuvoje, galimybė gauti pagalbą iš šeimos narių ir kt.), viešų socialinių paslaugų pasiekiamumas ir naudojimasis (švietimo, sveikatos, socialinės paramos ir kt.), subjektyvus gyvenimo Lietuvoje ir saugumo vertinimas (pasitenkinimas darbu, gyvenimo sąlygomis; neigiamos visuomenės reakcijos ir kt.).

Tyrimo metodai

Atliekant į Lietuvą dirbti atvykusių ne ES piliečių situacijos tyrimą buvo remiamasi dviem socialinių tyrimų metodais – darbo migrantų anketine apklausa (N = 321) ir ekspertų apklausa (N = 10), naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą:

- **Į Lietuvą dirbti atvykusių ne ES piliečių anketinė apklausa** buvo atliekama per tiesioginius interviu, respondentus apklausiant jų darbo, gyvenimo ar laisvalaikio leidimo vietose. Nedidelė respondentų dalis buvo apklausta naudojant internete parengtą klausimyną, kurį respondentas galėjo užpildyti savarankiškai (šis apklausos metodas naudotas tik tais atvejais, kai respondentui dėl jo užimtumo buvo sunku surasti laiko tiesioginiam interviu; anketą internete dažniau pildė aukštos kvalifikacijos darbuotojai). Apklausiai naudotas parengtas klausimynas, kuris apėmė visas tyrimui aktualias temas (respondento socialines demografines charakteristikas, gyvenimo ir darbo sąlygas, darbo saugą, įdarbinimą, darbo ir asmeninio gyvenimo derinimo galimybes, atlyginimą, socialinių paslaugų prieinamumą ir pasitenkinimą gyvenimu Lietuvoje). Vieno interviu trukmė – 20–40 minučių. Galutinėje duomenų bazėje, atmetus tyrimui netinkamas anketas, surinktas 321 respondento atsakymas (įtraukiant ir per žvalgomąjį tyrimą užpildytas anketas).
- **Ekspertų apklausa** buvo atliekama siekiant pagilinti anketinėmis apklausomis gautų rezultatų analizę, aiškiau suprasti Lietuvoje dirbančių ne ES piliečių padėtį darbo rinkoje ir identifikuoti galimas problemas. Apklausa buvo atliekama naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą, iš viso apklausta 10 ekspertų iš valstybinių institucijų (teritorinių darbo biržų), socialines paslaugas migrantams teikiančių nevyriausybinių organizacijų (paramos migrantams centrų, profesinių sąjungų), įdarbinimo ir teisinio atstovavimo paslaugas teikiančių įstaigų (įdarbinimo tarpininkavimo agentūros, advokatų kontoros), darbdavių (darbuotojus iš ne ES šalių įdarbinančios transporto įmonės vadovas, investicijų skatinimo programos vadovas) bei pačių migrantų atstovų. Vienas interviu truko apie 30–40 minučių, dauguma interviu vyko apklausiamų ekspertų darbo vietose.

Tyrimo tikslinė grupė ir imtis

Vykdamas tyrimą numatytos atlikti anketinės apklausos tikslinė grupė – Lietuvos dirbantys ne ES šalių piliečiai, kuriems leidimas gyventi Lietuvoje išduotas darbo pagrindais. Rengiantis numatytai darbo migrantų apklausai buvo išsiųstos užklausos teritorinėms darbo biržoms prašant pateikti duomenis apie 2014 m. Lietuvoje išduotus darbo leidimus ne ES piliečiams. Gauta informacija suteikė pagrindinės informacijos apie darbo migrantų generalinę visumą Lietuvoje – gautas bendras darbuotojų skaičius, jų kilmės šalys, ūkio sektoriai, kuriuose dirbama, pasiskirstymas Lietuvos savivaldybėse ir iš dalies – darbuotojų lytis ir amžius (šią informaciją atsiuntė ne visos teritorinės darbo biržos). Remiantis šia informacija buvo suformuota apklausos imtis – numatyta apklausti ne mažiau kaip 300 respondentų imtį formuojant taip, kad ji proporcingai atspindėtų šiuos generalinės visumos kriterijus: kilmės šalis, ūkio sektorius ir lytis. Geografinio pasiskirstymo kvotų tyrimo imtyje atsisakyta įvertinus tai, kad dauguma darbo leidimų (80 proc.) 2014 m. buvo išduota tolimųjų reisų vairuotojams, kurie didžiąją laiko dalį praleidžia kelyje ir šalyje retai turi pastovią stipriais socialiniais ryšiais saistomą gyvenamąją vietą.

Atliekant tyrimą, numatytą respondentų atrankos metodą (per darbuotojus iš ne ES šalių įdarbinusias įmones) teko koreguoti – nors visoms įmonėms buvo išsiųsti laiškai kviečiant bendradarbiauti vykdomoje apklausoje, geranoriškai bendradarbiauti sutiko tik pavienės. Dauguma įmonių į gautus laiškus visai neatsakė, o papildomai susisiekus telefonu griežtai atsisakė tarpininkauti susisiekiant su darbuotojais. Koreguojant respondentų atrankos metodą išlaikyti apklausos reprezentatyvumą buvo sunku – darbo migrantai Lietuvoje yra itin sunkiai pasiekiamą grupę (didžioji dalis – tolimųjų reisų vairuotojai, kurie šalyje būna tik trumpą laiką; dalis darbo migrantų apklausoje nesutiko dalyvauti baimindamiesi galimos darbdavio reakcijos, dalis – dėl kalbos barjero). Atsižvelgiant į iškilusius tyrimo organizavimo sunkumus nuspręsta koreguoti atrankos metodą pasirenkant netikimybinės atrankos metodus – kvotinę ir sniego gniūžtės atranką. Kvotinė atranka buvo taikoma siekiant užtikrinti tinkamą respondentų atstovavimą pagal kilmės šalį, ūkio sektorių (šiek tiek sumažinant transporto sektoriaus darbuotojų dalį) ir lytį, o sniego gniūžtė – pasiekiant aukštos kvalifikacijos darbuotojus Lietuvoje (jų skaičius šalyje itin nedidelis). Buvo nuspręsta apklausti 150 transporto sektoriuje dirbančių ne ES šalių piliečių ir 150 – kituose ūkio sektoriuose dirbančių ne ES šalių piliečių, tačiau vykdamas tyrimą apklausos imtis ir atskirų kategorijų santykis buvo koreguojamas dėl respondentų pasiekiamumo. Tyrime dalyvavusių respondentų imtis, palyginti su darbo migrantų generaline visuma, pristatoma lentelėje straipsnio prieduose (žr. 6 lentelę).

Iš viso buvo apklaustas 321 Lietuvoje dirbantis ne ES šalies pilietis (įtraukiant ir per žvalgomąjį tyrimą surinktas anketas). Didžiąją respondentų dalį sudarė vyrai (93 proc.), dirbantys paslaugų sektoriuje (82 proc.), atvykę iš Ukrainos (47 proc.) ir Baltarusijos (28 proc.). Darbo migrantų pasiskirstymas apklausos imtyje pagal lyties ir ūkio sektoriaus kategorijas tik nesmarkiai skiriasi nuo generalinės visumos (žr. 6 lentelę). Imtyje kiek didesnė nei generalinėje visumoje asmenų dalis dirbo pramonės sektoriuje (atitinkamai 9 ir 15 proc.), imtyje nebuvo įtrauktas nė vienas statybų sektoriuje dirbantis ne ES šalių pilietis (generalinėje visumoje – 2 proc.). Vertinant apklausos imtį pagal pilietybę matyti keletas skirtumų – į apklausos imtį buvo įtraukta kiek didesnė Rusijos ir kitų šalių piliečių dalis ir mažesnė Ukrainos piliečių dalis (žr. 6 lentelę). Nepaisant šių skirtumų, apklausos imtis gana objektyviai atspindi bendrą darbo migrantų grupę Lietuvoje.

Tyrimo instrumentai ir žvalgomasis tyrimas

Darbo migrantų apklausai buvo parengta anketa (klausimynas), kurią sudarė 75 klausimai: socialinės demografinės respondentų charakteristikos (17 klausimų), informacija apie darbo vietą (10 klausimų), įsidarbinimą (8 klausimai), darbo sąlygas (10 klausimų), darbo sąlygas ir saugumą (15 klausimų), atlyginimą (8 klausimai), socialinę paramą ir socialines paslaugas (7 klausimai). Siekiant užtikrinti gautų duomenų palyginamumą, klausimynas buvo parengtas remiantis Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo (*Eurofound*) Darbo ir gyvenimo sąlygų tyrimui naudojama metodika (įtraukti klausimai iš darbo sąlygų ir saugumo, atlyginimo, darbo ir asmeninio gyvenimo derinimo galimybių klausimų grupių) (žr. Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas 2010) bei 2009 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro atlikto Lietuvoje gyvenančių ir dirbančių ne ES piliečių tyrimo metodika (įtraukti klausimai apie migrantų socialines demografines charakteristikas, socialines paslaugas ir socialinės paramos tinklus, žr. Beresnevičiūtė, Leončikas ir Žibas 2009). Klausimynas yra viešai publikuojamas Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto interneto svetainėje (žr. skiltį „Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimas Lietuvoje“).

Prieš pradėdant darbo migrantų apklausą klausimynas buvo išbandytas žvalgomoju tyrimu, kurį vykdant buvo siekiama įvertinti tyrimo instrumento tinkamumą apklausai – buvo tikrinama, ar klausimai yra aiškūs ir suprantami respondentams, kiek trunka vienas interviu, ar tinkamai parinktos frazės ir suformuluoti klausimai. Pagal žvalgomąjį tyrimą buvo apklausti 27 Lietuvoje dirbantys ne ES šalių piliečiai. Atsižvelgiant į gautus rezultatus klausimynas buvo truputį pakoreguotas (atsisakyta kelių klausimų, pridėti papildomi atsakymų

variantai prie atitinkamų klausimų ir kt.). Dalis žvalgomojo tyrimo duomenų vėliau buvo įtraukti į bendrą duomenų masę ir naudoti analizuojant duomenis.

Parengtas klausimynas buvo išverstas į anglų ir rusų kalbas. Klausimyną per tiesioginį interviu pildė apklausėjas (lietuvių, rusų ir anglų kalbomis). Taip pat buvo parengta elektroninė lietuviška, angliška ir rusiška klausimyno versijos, kurias respondentai galėjo užpildyti savarankiškai patogiu metu. Elektroninė anketa buvo naudojama tik tuo atveju, jei dėl respondento užimtumo nebuvo galimybės atlikti tiesioginio interviu; šiuo būdu gauti duomenys buvo įtraukti į bendrą duomenų masę.

Respondentų atranka

Apklausa vyko pagrindiniuose Lietuvos miestuose, kuriuose tikslinei grupei išduotų darbo leidimų skaičius yra didžiausias: Klaipėdoje, Vilniuje, Šiauliuose ir Kaune. Apklausa taip pat buvo vykdoma ir kituose miestuose (Radviliškyje, Kretingoje), kuriuose pavyko susisiekti su ten gyvenančiais ir / ar dirbančiais darbo migrantais iš ne ES šalių. Atrenkant respondentus imtis buvo skaidoma į dvi dalis: transporto sektoriuje dirbančių tolimųjų reisų vairuotojų grupę ir kituose ūkio sektoriuose dirbančių darbo migrantų grupę, šioms grupėms taikant skirtingus respondentų paieškos ir atrankos metodus.

Pirmoji grupė – tolimųjų reisų vairuotojai. Dėl darbo specifikos tai yra itin sunkiai pasiekiami respondentai. Darbuotojai tik nedidelę savo darbo ir poilsio laiko dalį praleidžia Lietuvoje – paprastai nuo kelių dienų iki savaitės tarp reisų į užsienio šalis, dalis vairuotojų šį poilsio laiką leidžia grįžę į savo kilmės šalį. Įmonėms atsisakius tarpininkauti susisiekiant su jų darbuotojais tolimųjų reisų vairuotojų apklausa buvo vykdoma susisiekiant su vairuotojais tiesiogiai. Apklausėjai lankėsi respondentų susibūrimo vietose – muitinės skyriuose didžiausiuose Lietuvos miestuose (Klaipėdoje, Vilniuje, Kaune), mašinų stovėjimo aikštelėse, krovinių automobilių paslaugų centruose, vairuotojų poilsio vietose (moteliuose, svečių namuose, poilsio aikštelėse), atskirais atvejais – uždaroje įmonių mašinų stovėjimo aikštelėse. Buvo apklausiami visi kriterijus atitinkantys (ne ES šalies pilietis, turintis darbo leidimą Lietuvoje) ir apklausoje dalyvauti sutikę respondentai, apklausą atliekant tiesioginiu interviu (užpildant anketą rusų ar anglų kalba).

Antrosios grupės respondentų (pramonės, paslaugų sektoriuje dirbančių kvalifikuotų darbuotojų, aukštos kvalifikacijos darbuotojų, dėstytojų / tyrėjų) atranka vyko naudojant keletą respondentų paieškos metodų. Pramonės srityje (laidų statyboje) dirbantys migrantai buvo pasiekti lankantis jų darbo ir poilsio vietose, taip pat remiantis socialines paslaugas migrantams teikiančio centro

turimais kontaktais, papildomus respondentus atrenkant sniego gniūžtės metodu. Paslaugų sektoriuje (masažo salonuose, restoranuose) dirbantys migrantai buvo pasiekiami jų darbo vietose (darbo vietos buvo atrinktos remiantis teritorinių darbo biržų pateikta informacija). Aukštos kvalifikacijos darbuotojai apie vykdomą apklausą buvo informuojami socialiniuose tinkluose (*Facebook* profilyje „Foreigners in Vilnius“), taip pat pasiekiami naudojant sniego gniūžtės metodus bei remiantis socialines paslaugas migrantams teikiančių centrų informacija. Buvo apklausiami visi kriterijus atitinkantys (ne ES šalies pilietis, turintis darbo leidimą Lietuvoje) ir apklausoje dalyvauti sutikę respondentai. Šios respondentų grupės apklausa vyko tiek respondentų darbo vietose, tiek kitose vietose (kavinėse, paslaugų centruose), dėl ko su respondentais susitarta iš anksto. Nedidelė dalis aukštos kvalifikacijos migrantų apklausos anketą užpildė internete (rusų arba anglų kalba).

Duomenų rinkimas: pagrindiniai iššūkiai

Dėl sudėtingo tikslinės grupės pasiekiamumo nebuvo galimybės taikyti tikimybinės atrankos metodus. Net ir taikant netikimybinę atranką (apklausiant visus asmenis, kurie atitinka tikslinės grupės kriterijus, sutinka dalyvauti apklausoje ir neviršija nustatytos kvotos), atliekant apklausą buvo susiduriama su sunkumais ieškant tinkamų respondentų: nuvykus į numatytą apklausos vietą (stovėjimo aikštelę, poilsio namus, motelį) ne visuomet pavykdavo rasti tinkamų respondentų, ilgą laiką reikėdavo laukti tikintis, kad vairuotojai atvyks į apklausos vietą. Dalis respondentų neturėdavo laiko ar atsisakydavo dalyvauti apklausoje (bendras neatsakymo lygis visoje imtyje apie 30 proc., vairuotojų grupėje – 25 proc.). Dalis respondentų apklausoje dalyvauti atsisakydavo dėl baimės pakenkti darbdaviui, prarasti darbą ar sulaukti patikrinimo iš valstybinių institucijų, kita dalis – dėl to, kad nemanė, jog atliekamas tyrimas galėtų iš esmės pagerinti jų situaciją darbo rinkoje ar esamas darbo sąlygas.

Svarbi problema, su kuria susidūrė apklausą vykdančios apklausėjai, – tai kalbos barjeras. Nors anketa buvo pritaikyta respondentų grupei ir išversta į rusų bei anglų kalbas, dalis respondentų negalėjo dalyvauti šioje apklausoje be vertėjo pagalbos (vertimo paslaugos vykdant tyrimą nebuvo numatytos), ypač darbo migrantai, atvykę iš Kinijos, Šri Lankos, Brazilijos ir kitų ne gretimų šalių, todėl jie į apklausos imtį nebuvo įtraukti.

Išvados: gautų duomenų patikimumas

Analizuojant darbo jėgos imigracijos į Lietuvą tendencijas svarbu pabrėžti, kad nors atvykstančių dirbti užsieniečių skaičius nėra didelis, dalyje ūkio sektorių (transporto ir laivybos pramonės) užsienio darbo jėgos poreikis yra nuolatinis. Nepaisant to, darbuotojų iš ne ES šalių įdarbinimą dauguma darbdavių ir politikų vertina tik kaip laikiną priemonę darbo jėgos trūkumui kompensuoti ekonominio pakilimo laikotarpiu – teisės aktai neužtikrina darbo migrantų ir jų šeimų nuolatinio gyvenimo perspektyvų Lietuvoje. Nors Lietuvos migracijos politikoje pirmenybė teikiama grįžtamajai Lietuvos piliečių migracijai, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pokriziniu laikotarpiu iš ne ES šalių į Lietuvą dirbti atvykstančių darbuotojų skaičiai augo, ypač transporto sektoriuje. Tiek darbo jėgos imigracijos (darbo ir gyvenimo leidimo išdavimo, užsieniečių teisinio statuso šalyje reglamentavimo), tiek migrantų integracijos (viešųjų paslaugų pasiekiamumo, apsaugos nuo išnaudojimo) politikos formavimas turi išlikti svarbiu Vyriausybės prioritetu užtikrinant tvarią darbo rinkos raidą Lietuvoje.

Darbo migrantų padėties stebėsenai Lietuvoje svarbūs tiek valstybinių institucijų (teritorinių darbo biržų, migracijos tarnybų) kaupiami duomenys, tiek specializuoti tyrimai, atliekami siekiant išsamiau įvertinti šių darbuotojų padėtį Lietuvos darbo rinkoje ir jų integracijos į Lietuvos visuomenę galimybes. Valstybinių registrų kaupiami duomenys leidžia nustatyti bendrąsias darbo jėgos migracijos tendencijas – atvykstančių iš užsienio darbuotojų skaičių, jų pasiskirstymą pagal kilmės šalis, ūkio sektorius, kuriose įsidarbinama, lytį ir išdalybę – amžių. Tikslinės apklausos leidžia surinkti svarbių papildomų duomenų apie šią migrantų grupę, ypač apie jų užimamų darbo vietų kokybę (įdarbinimo formą, darbo valandas, gaunamą atlyginimą, darbo sąlygas ir saugumą, ir kt.) bei jų socialinės integracijos šalyje galimybes. Šie duomenys yra svarbūs formuojant ir įgyvendinant darbo jėgos imigracijos ir migrantų integracijos politiką, atskleidžiant darbo migrantų poreikius ir iššūkius bei stiprinant migrantų integracijos infrastruktūrą.

Nedidelės ir sunkiai pasiekiamos tikslinės grupės apklausos naudojant tikimybinės atrankos metodus yra itin sudėtingos ir brangios. Įgyvendinant projektą „Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimas Lietuvoje“ buvo atlikta darbo migrantų iš ne Europos Sąjungos šalių apklausa pasitelkiant netikimybinės atrankos (kvotinės ir sniego gniūžtės) metodus. Šių metodų pasirinkimas leido efektyviai ir palyginti greitai pasiekti reikiamą respondentų skaičių dirbant sunkiomis lauko sąlygomis. Gautą duomenų masyvą palyginus su generaline darbo migrantų visuma pagal pagrindines kategorijas (kilmės šalis, ūkio sektorius ir lytis) buvo fiksuojami keletas neatitikimų, tačiau šie nuokrypiai nėra esminiai, o apklausos rezultatai gali būti vertinami kaip

patikimi ir tinkamai reprezentuojantys darbo migrantų grupę Lietuvoje. Tyrimo rezultatai yra palyginami tiek su svarbiausiais darbo jėgos tyrimų rezultatais (Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo (*Eurofound*) atliekamu „Europos darbo sąlygų tyrimu“, Europos Sąjungos statistikos tarnybos (*Eurostat*) atliekamu „Europos darbo jėgos tyrimu“), tiek su ankstesniais metais atliktomis Lietuvoje gyvenančių ir dirbančių ne ES piliečių apklausomis (žr. Beresnevičiūtė, Leončikas ir Žibas 2009). Siekiant palyginti darbo migrantų ir vietos darbuotojų padėtį atskiruose ūkio sektoriuose būtų tikslinga atlikti specializuotas atvejo studijas (pvz., įvertinant transporto sektoriuje dirbančių darbuotojų darbo sąlygas ir pažeidžiamumą¹⁵), taip praplečiant ir pagilinant turimas žinias apie darbuotojų iš užsienio padėtį Lietuvos darbo rinkoje.

ŠALTINIAI

- Beresnevičiūtė, V., Leončikas, T., ir Žibas, K. (2009). Migrantų gyvenimas Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir migrantų patirtys. *Etniškumo studijos*, 2009/2, p. 77–102.
- Darbo ir socialinių tyrimų institutas (2010). *Įsidarbinusių trečiųjų šalių piliečių bei darbdavių (atskirų institucijų vadovaujančio personalo) tyrimų rezultatų analizė*. Projektas „Trečiųjų šalių integracijos į Lietuvos darbo rinką galimybių vertinimas, informacijos apie šią tikslinę grupę kaupimas ir palyginimas“ (projekto Nr. EIF/2009/3/18/RM/1) (ataskaitą perdavė projekto vykdytojai).
- Erentaitė, R., ir Pilinkaitė-Sotirovič, V. (2012). Lyties aspektas migracijos procesuose: trečiųjų šalių piliečių situacijos Lietuvoje analizė. *Etniškumo studijos*, 2012/1–2, p. 178–203.
- Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas (2010). *Penktojo Europos darbo sąlygų tyrimo (2010 m.) klausimynas*. Prieiga: <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-working-conditions-surveys-ewcs/ewcs-2010/ewcs-2010-questionnaire> [žiūrėta 2015 06 09].
- Gordon, W. (2013). Mobile livelihoods: a case study of Lithuanian international long-haul truck drivers. *Lietuvos etnologija*, 13 (22), p. 81–102.

¹⁵ 2013 m. paskelbtame Willo Gordono straipsnyje, skirtame tolimųjų reisų vairuotojų kasdienybės ir namų sampratų aptarimui, vairuotojų darbo santykiai nėra išsamiai analizuojami. Straipsnyje tik trumpai paminima, kad vieno iš tyrime dalyvavusių vairuotojų darbo užmokestis gerokai vėlavo (važiavo į trečią reisą be užmokesčio). Straipsnyje kiek išsamiau aptariamos vairuotojų gyvenimo sąlygos (skyrus „Gyvename būdoje, myžam ant rato“), šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo galimybės (kelis kartus minimas noras daugiau laiko praleisti namuose, sudėtingas dalyvavimas auklėjant vaikus ir su jais bendraujant). Išsamiau žr. Gordon 2013.

- Gruževskis, B., ir Blažienė, I. (2012). *Ekonominė ir socialinė raida Baltijos šalyse: Lietuva*. Briuselis: Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Prieiga: http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/lithuania_etude_fin_lt.pdf [žiūrėta 2015 06 09].
- Janušauskas, A., Nedzinskas, E., Uleckas, A., ir Vepšta, P. (2009). Šiuolaikiniai migracijos procesai ir jų įtaka Lietuvos darbo rinkai. *Vadyba. Journal of Managment*, 14 (2), p. 19–25.
- Leschke, J., ir Watt, A. (2008). *Putting a number on job quality? Constructing a European Job Quality Index*. European Trade Union Institute for Research, Education and Health and Safety (ETUI-REHS). Prieiga: <https://www.etui.org/Publications2/Working-Papers/Putting-a-number-on-job-quality>.
- Lietuvos darbo birža (2015). *Lietuvos socialinių tyrimų centro prašymu pateikti duomenys*. 2015 05 19, rašto numeris SD–1386.
- LR Vyriausybė (2014). *Dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo*. Nutarimas Nr. 29, 2014 01 22.
- Sipavičienė, A., ir Jeršovas, M. (2010). *Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Sipavičienė, A., ir Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. *Filosofija. Sociologija*, 22 (4), p. 323–333.

PRIEDAI

1 lentelė. LR piliečių ir užsieniečių atvykimas į Lietuvą, išvykimas ir saldas (2009–2013 m.)

	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
LR piliečiai					
atvyko	4 821	4 153	14 012	17 357	18 975
išvyko	16 421	79 315	51 505	38 479	35 492
saldas	-11 600	-75 162	-37 493	-21 122	-16 517
Užsieniečiai					
atvyko	1 666	1 060	1 673	2 486	3 036
proc. nuo bendro atvykusiųjų skaičiaus	26 %	20 %	11 %	13 %	14 %
išvyko	5 549	3 842	2 358	2 621	3 326
proc. nuo bendro išvykusiųjų skaičiaus	25 %	5 %	4 %	6 %	9 %
saldas	-3 883	-2 782	-685	-135	-290
Iš viso					
atvyko	6 487	5 213	15 685	19 843	22 011
išvyko	21 970	83 157	53 863	41 100	38 818
saldas	-15 483	-77 944	-38 178	-21 257	-16 807

Šaltinis: Migracijos metraštis (2009, 2010, 2011, 2012 ir 2013 m.)

2 lentelė. Lietuvos darbo jėgos kaita

Metai	Darbo jėga, tūkst.	Bedarbiai, tūkst.	Nedarbo lygis, proc.	Laisvų darbo vietų lygis, proc.
2008	1 490,6	74,2	5	1,7
2009	1 513,3	183,4	12,1	0,5
2010	1 494,1	272,2	18	0,6
2011	1 488,0	255,1	17	0,9
2012	1 464,1	212,7	14,5	0,9
2013	1 458,4	191,2	13	0,9
2014	1 478,7	183,4	12,4	0,9

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys (I metų ketvirčio duomenys)

3 lentelė. Užsieniečiams išduotų leidimų laikinai gyventi LR skaičius pagal atvykimo pagrindą

Leidimo išdavimo pagrindas	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Užsienietis atvyksta šeimos susijungimo pagrindu	774	639	1 207	1 355	1 521
Užsienietis ketina dirbti Lietuvos Respublikoje	1 257	219	670	1 568	1 650
Užsienietis ketina užsiimti teisėta veikla	429	373	993	1743	2 681
Užsienietis ketina įgyti išsilavinimą, mokytis švietimo įstaigoje	433	426	584	651	781

4 lentelė. Išduoti leidimai dirbti užsieniečiams Lietuvoje pagal pilietybę ir lytį

	2011 m.		2012 m.		2013 m.		2014 m.	
Iš viso	3 327		4 627		5 036		5 382	
Šalis	Vyrai	Mo- terys	Vyrai	Mo- terys	Vyrai	Mo- terys	Vyrai	Mo- terys
Iš viso	3 185	142	4 494	133	4 875	162	5 236	146
Baltarusija	1 404	27	1 910	32	1 859	23	1 519	23
Ukraina	1 200	8	1 914	2	2 472	15	3 147	12
Kinija	166	7	163	15	105	8	141	16
Moldavija	117	1	115		111		128	
Rusija	105	24	126	22	108	28	88	10
Gruzija	47	3	44	4	46	6	67	8
Indija	57	6	58	5	52	5	32	1
Šri Lanka		29	4	26	3	59	Nėra duomenų	Nėra duomenų
Kitos šalys	89	37	160	27	119	18	114	79

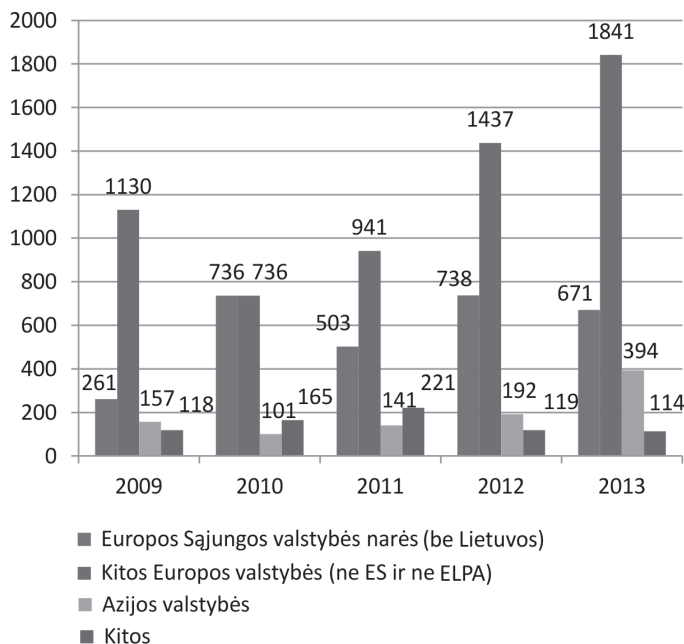
Šaltinis: Lietuvos darbo birža (2015)

5 lentelė. Išduoti leidimai dirbti užsieniečiams Lietuvoje pagal ūkio sektorių ir lytį

	2011 m.		2012 m.		2013 m.		2014 m.	
Iš viso	3 327		4 627		5 036		5 382	
Sektorius	Vyrai	Mo- terys	Vyrai	Mo- terys	Vyrai	Mo- terys	Vyrai	Mo- terys
Iš viso	3 185	142	4 494	133	4 875	162	5 236	146
Paslaugų	2 609	115	3 669	107	4 118	103	4 621	100
Pramonės	512	-	738	-	718	-	502	-
Statybos	64	-	87	-	39	-	113	-
Lengvosios pramonės	-	27	-	26	-	59	-	46

Šaltinis: Lietuvos darbo birža (2015)

1 paveikslas. Užsienio šalių piliečių, kurie atvyko gyventi į Lietuvos Respubliką, skaičius pagal pilietybę 2009–2013 m.

Šaltinis: Migracijos metraštis (2009, 2010, 2011, 2012 ir 2013 m.)

6 lentelė. Darbo migrantų generalinės visumos (remiantis teritorinių darbo biržų duomenimis) ir tyrimo imties palyginimas pagal pilietybę ir lytį

	Generalinė visuma	Apklauskos imtis
Iš viso (N)	5 382	321
Lytis		
Vyrai	97 proc.	93 proc.
Moterys	3 proc.	7 proc.
Pilietybė		
Baltarusija	29 proc.	28 proc.
Ukraina	59 proc.	47 proc.
Kinija	3 proc.	3 proc.
Moldavija	2 proc.	2 proc.
Rusija	2 proc.	8 proc.
Gruzija	1 proc.	0,4 proc.
Indija	1 proc.	1 proc.
Kitos šalys	4 proc.	11 proc.
Ūkio sektoriai		
Paslaugų	88 proc.	82 proc.
Pramonės	9 proc.	15 proc.
Statybos	2 proc.	-
Lengvosios pramonės	1 proc.	1 proc.

Šaltinis: Lietuvos darbo birža (2015), apklauskos „Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygos Lietuvoje“ duomenys

Migrant workers from non-EU states in Lithuania: the structure of migration and challenges in survey research

Vita Petrušauskaitė

LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE, INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES
A. GOŠTAUTO STR. 11, LT-01108 VILNIUS
E-MAIL: VITA@CES.LT

Aleksandra Batuchina

NON-GOVERNMENTAL ORGANISATION DIVERSITY DEVELOPMENT GROUP
Z. SIERAKAUSKO STR. 15, LT-03105 VILNIUS
E-MAIL: ALEKSANDRA.RO@GMAIL.COM

Ethnicity Studies, 2015/1. P. 28–47 © Lithuanian Social Research Centre, 2015

ABSTRACT. The authors analyse changes in migration processes after the economic crisis of 2008 in Lithuania – the links of economic development and migration flows are highlighted focusing on impact of economic recession on labour migration to Lithuania. Based on the official data (provided by the Department of Migration and Territorial Labour Exchanges), the structure of labour migration is analysed – the distribution of migrant workers by nationality, sex and economic sectors is presented. This information is important for understanding migration trends in recent years and for preparing to research work and living conditions of migrant workers in Lithuania. The survey of migrant workers (N = 321) was conducted under the framework of the project *Work and living condition of migrant workers in Lithuania*, funded by the European Fund for Integration of Third-Country Nationals (project No. EIF/2013/7/04/RM/1). The authors present the methodology of the survey, survey sample and instruments used in the research, discuss challenges in conducting the survey and evaluate reliability of the survey data.

Keywords: labour migration structure, migrant workers, research on work and living conditions.